

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

KISS IMRE HALOTTI BESZÉDE BÁTHORY ZSÓFIA FELETT.

DR. ILLÉSY JÁNOSTÓL.

Szabó Károly a Régi Magyar Könyvtár I. kötetében 1251. szám alatt Sándor István Magyar Könyvesháza után említést tesz Kiss Imre jezsuita halotti beszédéről, melyet ez II. Rákóczy György özvegye, Báthory Zsófia felett tartott. Teljes címét és bibliografiai leírását azonban nem adja, mert a könyvnek egy nyomtatott példánya se került kezébe. Az azóta napvilágot látott adalékok között sem találkozunk vele.

Megvallom, nekem sem sikerült fölfedeznem e munka nyomtatott példányát, pedig hogy megjelent, alig szenved kétséget. Van azonban a budapesti tud. egyetemi könyvtár becses kéziratgyűjteményében egy colligatum (G. 148. jelzet alatt), mely öt, XVII. századbeli halottas beszédet tartalmaz. Mind az öt más-más, de egykorú kéztől, s más-más vidékről ered s csak később kötötték őket össze. A kötet első darabja Kiss Imrének szóban forgó oratiója. Figyelembe véve a kézirat oszlop címlap külalakját s összehasonlítva a többi beszédek címlapjaival, melyek inkább csak címfejezetek: annyira utánozza a nyomtatott könyv címlapját, hogy ez alapon — legalább is addig, míg nyomtatott példányt sikerül találni — bátran elfogadhatjuk, hogy ez volt a nyomtatott és a *Sándor*, valamint *Szabó* által csak általánosságban közölt munka címlapja.

De ítéljen maga az olvasó!

*Midőn az hatalmas Halál (A') Fennyen tündöklő Báthori
Familiának | Erős Három Czimeres Sárkány Fogát megh |*

rontotta és felfordította | Munkácsról | Cassára érkezvén a testel | Így | Predicállott | A | Néhai minden kigondolható ditséretre | Méltó Fejedelmi | Báthori | Sophia | Asszony Halotti Pompáján | Pater Kyss Imre Jezsuíta. | Nagy Szombatban Nyomtattatott az Acadé | miaj Bötükkel Srnensky Mátyás által | Anno MDCLxxx.

A szintén 4r. alaku kézirat 11 levélből áll, melyből másfél lapot az ajánlóbeszéd foglal el, a többit pedig sűrűn irva az oratio. Alig csalódom, mikor azt állítom, hogy a munka nyomtatásban szintén ekkora terjedelmű lehetett.

E bibliografiai nem annyira ismertetés, mint inkább figyelemkeltés után nem lesz érdektelen pár szót szólni a könyv tartalmáról.

A rövid ajánló beszéd után, mely «a Báthori-Rákóczy ditsőséges Nagy Familiának Kizded Maradékihoz Rákóczy Ferenczhez és Juliánkához» van intézve, következik a prédikáció, melynek textusa Bölcs Salamon példabeszédeiből van véve: *Erősség és ékesség az ő öltözete.*

A prédikáció szigorúan megtartja az e nemű egyházi beszédek beosztási formáját. A bevezetés a világ mulandóságáról, a kérlelhetetlen halálról elmélkedik, mely nem kedvez a császároknak, a gazdagoknak, a bölcseknek sem. Példákat hoz fel az ókori történelemből, majd felhossa a hatalmas «uri, palatinusi, fejedelmi, cardinali, királyi» Báthory familiát is, melynek egyik kiváló tagját ime *egy könyöknyi, egy koporsónyi kicsinységre szorítá egy szempillantásban az enyészet.*

A tárgyalásnak hármas beosztása a Báthory család czimerében levő három sárkányfogon, melyre a czimlapon is czélzás van alapul, mely czimer eredetére a szónok föleleveníti az 1200 (!) évvel azelőtt élt sárkányölő Bátor Vitus ismeretes mondáját. Mindenik fog egy-egy jelességét ábrázolja a megboldogultnak. Az első fog a *pro Deo et religione*, a második a *pro rege et patria*, a harmadik a *pro anima et virtutibus* teljesített szolgálatait és szerzett érdemeit jelképezi. Mindeniket külön tárgyalja a szónok s a fejedelemasszony életéből vett példákkal világosítja. Az egész halotti beszédnek a legérdekesebb része ez, mert leszámítva a sablonszerű, elmaradhatatlan dics-zengedezéseket, a történetirő sok oly adatot és vonást talál benné, melyek Báthory Zsófia élet- és

jellemrajzára megbecsülhetetlenek. Az adatok valódiságában nincs okunk kétkedni, mert köztudomásúlag Kiss Imre az özvegyen maradt fejedelemasszonynak, mint titkárja, gyóntatója, annyira benső embere volt, hogy senki sem állott közelebb hozzá. A fanatikus páternek jelentékeny része volt abban, hogy Báthory Zsófia nemcsak visszatért előbbeni hitére, hanem annak terjesztésén minden, ha kellett még erőszakos módon is, lázas tevékenységgel munkálkodott.

Különben Báthory Zsófia sohasem volt igaz református. Vallását, melyben született, nem meggyőződésből, hanem a házasság, a rideg családi politika kedvéért cserélte föl. E családi összekötetés létrejöttéről érdekes részleteket nyújtanak a két Rákóczy Györgyről írt tanulmányok és kiadott történeti emlékek. Sokszor mondotta Lorántffy Zsuzsánna: «Minden jóságában és igazságában megnyugodtam a menyemnek, csak a vallás dolgában hihetnék neki». Az öreg fejedelemasszony aggodalma nem volt alaptalan. Menye, férjének szerencsétlen halála után, csakugyan buzgó hive, terjesztője lőn a katolikus vallásnak. «Nézd el — szónokolja Kiss Imre — irigység nélkül igaz szemmel magyar nemzet: nemes Bereg vármegyében, a holott Erdélyből való kijövele előtt hat katholicusnál több nem találtatott, tudhatod-e most számát? Nézd Patakon és más helyeken, a hova asszonsága kiterjedett.» S ismét: «Többet költött negyvenezer tallérnál egynehány esztendőök forgásában religiója s igaz vallása mellett...» A szerzeteseknek jötevő anyja volt, templomokat, kápolnákat építtetett s azok ellátására javaiból dézsmát rendelt. De nemcsak anyagilag, hanem hasznos könyvek kinyomtatásával a szellemi téren is munkált vallása javán. «Én javallásomból ugyan — teszi hozzá Kiss Imre némi önhittséggel — de magának is nagy kedve volt hozzá.»

Maga is a legtulzóbb aszkéta életet élte, úgy, hogy végső éveiben inkább apácza-fejedelemnőnek lehetett tartani, mint Erdély egykori fejedelemasszonyának. «Minden nevezetes innepekre meg gyónván és communicálván, majd csaknem minden cselekedeti előtt a szent keresztnek jelével erősítette lelkét; naponként sokszor térden állva könyörgött, az istennek szent anyját tisztelvén, letérdepelve imádkozott, akármilyen dolga volt is akkor; minden szerdát megbőjtölt sok esztendőök forgása alatt, hanem osztán én tevezésből egésségtelenségére nézve devotiora változtatta aszt, péntek napokon vajast nem evett, a nevezetes boldog asszon nap-

jainak estit mindenkor megbőjtölte. Hogy mások és udvara népe az istenes áhítatosságot elkövetnék, oka volt az szép rendtartással, meglévén minden innep napokon, vasárnapokon az énekes mise és praedicatio, minden nap estve az litániák éneklése. Testének nem kedvezett mód nélkül, aszt nem gyengéltette, itala igen nyomorult volt, mikor legjobban esett valamely éték, abba hatta, minden esztendőben egy legkedvesebb gyümölcstől elfogta magát.»

Ebben a hangban folyik tovább és végződik a különben minden költői szárnyalás nélküli halotti beszéd. Kiss Imrének volt elég oka úrnőjét dicsőíteni s elhunytát méltán fájlalni. A következő megmutatta, mennyit veszített Báthory Zsófia halálával. Nem sokára alapos gyanuba keveredett, hogy részese volt annak a bandának, mely a Báthory és Rákóczy-kincseket felprédálta.